

UvA

vakblad voor
informatieprofessionals

Dataprijs en DANS

Hoe de aandacht
voor FAIR groeit

Haagse storytelling

Nieuw huis en doel
voor oudste boeken
Tweede Kamer

UB in wording (1)

Groeiproces van
nieuwe UvA-bieb

'Datafoutje? Bedankt!'

Misverstanden
die kwaliteit van
data vertroebelen

2021 | 01

ACHTER HET NEPNIEUWS: HET FENOMEEN NADER BEKEKEN

COLOFON

IP is samen met Informatieprofessional.nl het onafhankelijke platform voor de informatiespecialist van vandaag en morgen. De lezers werken in de informatie-, bibliotheek-, archief- en erfgoedwereld.

ISSN: 1385-5328

IP is een uitgave (25ste jaargang) van Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 18,
2772 TR Voorburg
tel. 06-223 75 75 9
www.informatieprofessional.nl

redactieadres

IP, Charlotte van Pallandtlaan 18,
2772 TR Voorburg,
tel. 06-223 75 75 9,
e-mail redactie@informatieprofessional.nl.

redactie

Marjo Bakker, Maarten Brinkerink,
Wilbert Helmus, Dafne Jansen,
Vincent M.A. Janssen,
Evelien de Jonge, Leen Liefsoens,
Cindy Lammers (hoofdredacteur),
Matthijs van Otegem, Mirjam
Raaphorst, Vincent Robijn,
Eric Sieverts en Daniël de Vette

vormgeving

Eric van den Berg,
egfvdberg@upcmail.nl,
Tom van Staveren,
graphicisland@upcmail.nl.

medewerkers aan dit nummer

Alex Alsemgeest, Mirjam Cuper,
Jos Damen, Anne van den Dool,
Thijs Grievink, Rob Feenstra,
Frank Huysmans, Bart Janssen,
Marja Kingma, Marijn Mostart,
Ida Niamat, Robin van Schijndel

abonnements

Voor abonnementsprijzen
en andere informatie zie
Informatieprofessional.nl.

advertentieverkoop

Voor informatie over adverteren
in blad of op de site:
Rajin Roopram, e-mail rajin.roopram
@informatieprofessional.nl,
tel. 06-15201724.

Het verlenen van toestemming
tot publicatie in dit tijdschrift
strekt zich tevens uit tot het
in enigerlei vorm elektronisch
beschikbaar stellen.

INHOUD

10

Achter het nepnieuws #1

In een serie van zes artikelen duikt Vincent M.A. Janssen, 'complotdenker-in-opleiding', in de wereld van misinformatie, fake news en aanverwante begrippen. Deel 1: nepnieuwsinflatie.

12

FAIR in de spotlight

De aandacht voor open en herbruikbare data groeit. Over de Nederlandse Dataprijs waar FAIR onderzoek wordt beloond en het vijfjarenplan van DANS.

16

UB in wording (1)

IP volgt de wording van de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit van Amsterdam. Elk kwartaal wordt er een thema rondom de bouw belicht. In dit nummer: de aftrap.

RUBRIEKEN

04

Data in beeld

No One
is an Island

07

IP Lingo

Doembladeren

09

Column Frank Huysmans

Rumsfeldjes

26

KB Onder- zoekskroniek

Dieper
met Delpher

27

Gespot

Bestorming
Capitool
vastgelegd

22

Denk aan datakwaliteit

Met de toename aan digitale datastromen is het belangrijk om de organisatie van data goed aan te pakken. Thijs Grievink over drie misverstanden die de datakwaliteit vertroebelen.

18

Storytelling in Den Haag

De oudste en bijzonderste boeken van de Tweede Kamer kregen een nieuw onderkomen en doel: ze dienen nu als topic voor 'het verhaal van de organisatie'. Een kijkje achter het project.

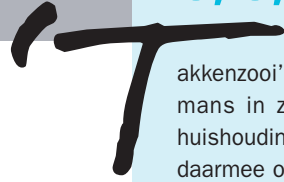
24

GLAM, Wiki en online do(n'ts)

Nederlandse GLAM-instellingen willen zich graag digitaal openstellen. Wat komt daarbij kijken? Deel 5 gaat over wat je online beter *niet* kunt doen met je collectie (en wat dus wel).

0, 0, DEN HAAG

akkenzooi'. Zo beoordeelt Frank Huysmans in zijn column de informatiehuishouding van de overheid. Hij doelt daarmee op de toeslagenaffaire, maar er is natuurlijk meer aan de hand. Een aantal weken geleden had het *NOS Journaal* in zijn dertig minuten zendtijd drie items over informatie- en datadebacles bij overheidsorganisaties: de kinderopvangtoeslag, het datalek bij de GGD, en problemen bij de politie – daar zijn data en *crimefighting* blijkbaar niet gelukkig getrouwd. Geen ontwikkeling van de laatste maanden overigens, weet Roel Bekker, voormalig secretaris-generaal rijksoverheid en emeritus hoogleraar Arbeidsverhoudingen in de publieke sector. Hij schreef er vorig jaar een boek over: *Dat had niet zo gemoeten!*

Je zou bijna vergeten dat er ook positieve dingen uit Den Haag komen. Zo nam de Tweede Kamer de Wet open overheid (Woo) aan, die overheden verplicht zo veel mogelijk informatie zo vroeg mogelijk openbaar te maken, en verscheen het rapport *Aandacht voor algoritmes*, waarmee de overheid haar eigen algoritmegebruik onder de loep neemt.

Bekker noemt als oorzaken van het ambtelijk falen het politieke systeem, bureaucratie, verkokering en 'gewoon stommiten'. November 2020 nog trapte de interne campagne *Goed bewaard* af, die ambtenaren bijspijkt over het omgaan met overheidsinformatie. Een vrolijkgekleurde druppel op een gloeiende plaat. Het gaat immers om iets veel groters, om de broodnodige cultuurverandering in een logge organisatie. Ga er maar aanstaan.

REDACTIONEEL | Cindy Lammers

28

Buitenland

Britse webarchivering

30

Gelezen

Studie- en leesvoer voor IP'ers

32

Verenigingen

Beroepsverenigingsnieuws

34

Lifehacking

Digitaal prikbord

35

Favorieten

Ida Niamat

EMPATHIE VOOR AI

Een dans tussen mens en machine. *Powered by* een robotachtige, door algoritmes aangestuurde sculptuur. Kunst wordt uiteraard vaker gebruikt om de grenzen van wat technologisch kan en mag te exploreren, maar de makers van de voorstelling *No One is an Island* doen het wel heel fraai. Het zijn dan ook niet de minsten: Random International, Studio Wayne McGregor, Superblue en BMW i. 'Niemand is een eiland' slaat terug op de mensheid in verbondenheid; verbonden met elkaar, *dankzij* technologie, maar wellicht ook *met*? Is het bijvoorbeeld mogelijk om empathie te voelen voor een machine? De kijker van de voorstelling mag met dit gedachte-experiment aan de slag. Digitaal vooralsnog, maar de partijen hopen dit jaar – als corona meewerkt – ook live op te treden. <

Meer over
*No One is an
Island* lees je
op pagina 6.

Vervolg
van
pagina
4 - 5

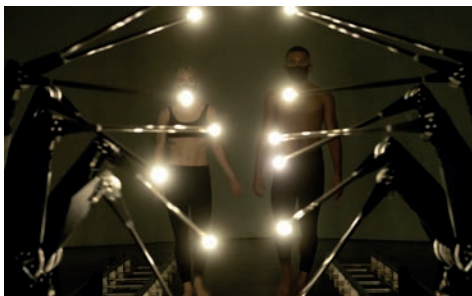
MENS EN MACHINE IN ALGORITMES VERBONDEN

Met de voorstelling *No One is an Island* 'onderzoeken' Random International, Studio Wayne McGregor, SuperBlue en BMW i hoe de mens omgaat met verbondenheid in een omgeving die steeds verder automatiseert en digitaliseert.

De vier partijen delen dezelfde passie voor 'het verleggen van grenzen en het verkennen van nieuwe gebieden', stellen ze: 'We worden allen geraakt door vragen over hoe toekomstige generaties zullen omgaan met geautomatiseerde en gedigitaliseerde processen, terwijl ze ook reductie en duurzaamheid omarmen.' Daarom werken de vier samen in *No One is an Island*; een toekomstgerichte reflectie op hoe de mens verbinding kan voelen met technologie.

Robotachtige sculptuur

Het middelpunt van de voorstelling is een robotachtige, door algoritmes aangestuurde sculptuur die experimenteert met de minimale hoeveelheid informatie die nodig is om een geanimeerde vorm als mens te herkennen en met de fundamentele impact die wordt gecreëerd door subtiele veranderingen in die informatie. In haar overgang van robot naar menselijke gelijkenis wordt de sculptuur begeleid door een live performance met dansers van Studio Wayne McGregor en muziek van Chihei Hatakeyama. Terwijl ze digitale lichtlijnen maken, bewegen de dansers zich tussen en rond de sculptuur en lijken ze ermee

te worstelen. Geen enkel onderdeel en geen enkele beweging vindt afzonderlijk plaats. Bij elke kleinste verandering golft het geheel mee, waarmee volgens de makers 'de relatie tussen mens en technologie verder wordt onderzocht, en het vermogen om je als mens in te leven in een machine of zelfs empathie ervoor te voelen'.

Vijftien lichtpunten

De sculptuur heeft vijftien robotarmen met lampen aan de uiteinden, een verwijzing naar Duits cognitief wetenschappelijk onderzoek waaruit blijkt dat er op het menselijk lichaam vijftien punten zijn die de minimale hoeveelheid visuele informatie geven die het brein nodig heeft om beweging als natuurlijk te registreren. 'Zelfs zonder hoofd, gezicht, armen of benen weet je bij het zien van deze punten – als ze verlicht zijn en in beweging – direct dat ze een mens vertegenwoordigen', aldus Hannes Koch van de beroemde art group Random International in *Galerie Magazine*.

De Living Archive van McGregor

De prijswinnende choreograaf Wayne McGregor is gefascineerd door technologie en deed al eerder projecten waarmee hij beide passies combineert. Zoals met Living Archive, een AI-gedreven choreografietool die hij in samenwerking met Google Arts & Culture Lab ontwikkelde. De basis hiervoor is het archief van McGregor, met duizenden video's uit zijn 25-jarige carrière. De tool combineert originele bewegingen met die uit het archief en biedt dansliefhebbers de mogelijkheid om zelf een nieuwe move of choreografie te maken. De tool is te vinden op <https://artsexperiments.withgoogle.com/living-archive>.

De art group koos er bewust voor om de lichtpunten van de robotarmen steeds tussentijds te laten veranderen. 'Het ene moment heb je het gevoel dat je naar een persoon kijkt, het andere moment raak je gedesoriënteerd door het vertrouwde silhouet dat in het niets verdwijnt', verklaart Koch het doel. Zo vloeiën mens en machine in elkaar over. 'Toen onze hersenen zich vormden, waren er nog geen robots zoals nu, dus we hebben nooit geleerd onderscheid te maken tussen iets wat leeft en iets wat doet alsof het leeft. Nu bevinden we ons op een punt dat we machines kunnen maken die gedrag vertonen dat bijna niet te onderscheiden is van ons eigen gedrag. Er zijn veel onderzoeken over hoe je een robohond laat lopen, maar weinig onderzoeken over wat dat met je doet als je het ziet.'

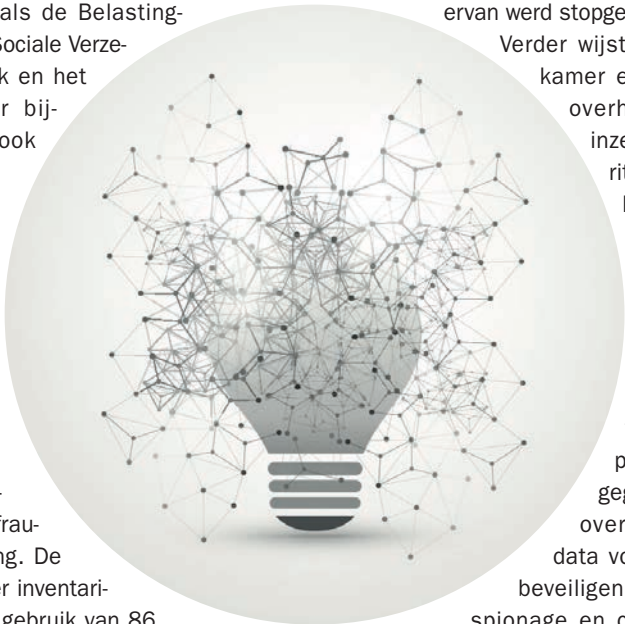
Echt of simulatie?

Die menselijke reactie is onder andere wat de partijen achter de voorstelling drijft. Koch: '*No One is an Island* gaat over wat er gebeurt als we "gevoelens krijgen voor machines". Er zijn al genoeg voorbeelden van dementerenden of eenzame ouderen die met een robot praten, en in sommige gevallen hun hart erbij uitstorten. Maakt het dan uit of de ander het echt begrijpt en zich echt kan inleven? Of is simulatie voldoende?' De voorstelling is tot nu toe alleen te zien geweest via digitale media, en is gedeeld (en terug te vinden) op Instagram en Facebook via @randominternational, @studiowaynemcgregor, @superblue.art, @bmw, @bmwi en @bmwgroupculture. Dit jaar hopen de partijen ook live optredens te kunnen doen. <

'BURGER STAAT ONVOLDOENDE CENTRAAL BIJ GEBRUIK ALGORITMES DOOR OVERHEID

De Algemene Rekenkamer stelt in het vorige maand verschenen rapport *Aandacht voor algoritmes* dat er bij het gebruik van algoritmes door de overheid betere kwaliteitscontroles en meer inzicht voor de burgers nodig zijn. Ook verdient het ethische aspect meer aandacht.

Het rapport maakt inzichtelijk voor welke processen algoritmes bij de rijksoverheid worden toegepast en wat de risico's daarvan zijn. Uitvoeringsinstanties als de Belastingdienst, de Sociale Verzekeringsbank en het UWV, maar bijvoorbeeld ook opsporingsdiensten, maken steeds meer gebruik van algoritmes bij bijvoorbeeld de toekenning van toeslagen en bij fraudebestrijding. De Rekenkamer inventariseerde het gebruik van 86 algoritmes bij onder meer ministeries en uitvoeringsinstanties.

voordelen bevat. Zo vonniste vorig jaar een rechter dat het door overheden voor uitkeringsdoelen gebruikte systeem Syri discriminerend werkt, waarop het gebruik ervan werd stopgezet.

Verder wijst de Rekenkamer erop dat de overheid bij de inzet van algoritmes afhankelijk kan worden van externe leveranciers (eigendomsrecht, verwerking persoonsgegevens). De overheid dient data voldoende te beveiligen (sabotage, spionage en criminaliteit voorkomen), beheer en onderhoud van algoritmes moeten op orde zijn.

Zorgen burgers serieus nemen

De Algemene Rekenkamer stelt vast dat bij algoritmes niet de burger, maar de overheid centraal staat. 'Ethische aspecten krijgen weinig aandacht. Daartoe behoren dat algoritmes niet discrimineren, dat ze rekening houden met de diversiteit van de bevolking en dat ze controleerbaar zijn door menselijke tussenkomst. Burgers moeten het gebruik en de werking van een algoritme kunnen begrijpen. Ook moeten zij weten waar zij terecht kunnen met vragen of bezwaren.'

Verkeerd gebruik van een dataverzameling kan volgens de Rekenkamer een discriminerende werking hebben als deze

Toetsingskader ontwikkeld

De Algemene Rekenkamer stelt vast dat de overheid nu nog vooral gebruikmaakt van eenvoudige algoritmes in processen voor bedrijfsvoering of dienstverlening. Volledig zelflerende algoritmes heeft zij niet aangetroffen. Een verantwoorde ontwikkeling naar complexere geautomatiseerde toepassingen vereist echter beter overzicht – dat hebben ministers nu niet, zo blijkt uit het onderzoek – en betere kwaliteitscontrole. Hiervoor heeft de Rekenkamer een toetsingskader ontwikkeld.

Het rapport is in te zien op de website van IP: <http://bit.ly/algoritmes-overheid>. <

Rob Feenstra

Projectleider/consultant bij de Universitaire Bibliotheken Leiden; heeft als aandachtsgebieden bibliotheeksystemen en de digitale bibliotheek

Doembladeren

In mijn pogingen om deze rubriek zo actueel mogelijk te laten zijn, introduceer ik deze maand een woord dat tot vandaag nog niet bestond. Oké, ik geef toe dat *doembladeren* een letterlijke vertaling is van het Engelse *doomscrolling*, maar ook dat woord staat nog in de kinderschoenen.

Iedereen kent het wel: je hebt een raar kuchje, je gaat zoeken op internet en een halfuur later ben je ervan overtuigd dat je aan het begin staat van een pijnlijk en slepend ziekbed met fatale afloop. Doembladeren is het langdurig consumeren van slecht nieuws via sociale media, zodanig dat het een negatieve invloed heeft op je gemoedstoestand. Of, zoals ik ergens las, 'obsessively reading social media posts about how utterly fucked we are'.

Langdurig van bericht naar bericht surfen is natuurlijk niets nieuws, en zolang het gaat over de laatste ontwikkelingen rond *Wie is de Mol* of het liefdesleven van Marco Borsato is er weinig aan de hand. Maar wanneer we berichten met een negatieve inhoud tot ons nemen (waarbij ik ervan uitga dat u de amoureuze strapatsen van Marco Borsato niet als zodanig beoordeelt), treedt er een mechanisme in werking dat te vergelijken is met het *mean world syndrome*. Dit is het fenomeen dat mensen door het veelvuldig kijken naar gewelddadige televisieuitzendingen de wereld als gevaarlijker beoordelen dan die in werkelijkheid is. Door langdurig berichten te lezen over de coronacrisis, het meest gegoogelde woord van 2020, krijgen de doembladeraars zo veel slecht nieuws te zien dat er in hun belevingswereld nauwelijks plaats meer is voor iets anders.

De oplossingen zijn even talrijk als eenvoudig: een timer op je smartphone zetten bijvoorbeeld, of een leuk boek lezen. Maar de efficiëntste oplossing is de app *Mind Leak*. Wanneer je te lang bezig bent op een sociaal medium, toont de app op het beeldscherm je eigen starende gezicht. Ik heb het voor u geprobeerd: nooit meer. <

ARGUMENTCHECKING AI TEGEN FAKE NEWS EN DESINFORMATIE

De ISOC Nederland Make Media Great Working Group (MMGA) heeft de krachten gebundeld met twee UvA-onderzoekers voor de ontwikkeling van een AI-aangedreven argumentchecking tool. De samenwerking moet de gezamenlijke missie versterken om de toenemende hoeveelheid aan desinformatie en fake news te stoppen.

Factchecking is tegenwoordig een belangrijke journalistieke handeling, maar omvat niet alle aspecten van het *debunk* van misinformatie en fake news; het verifiëren van de argumenten zelf lijkt een noodzakelijk en fundamenteel onderdeel van het proces van informatiekwaliteitscontrole, zo stellen

de partijen. Dat is de kloof die KRINO wil overbruggen, met een AI-tool om argumenten in geschreven natuurlijke taal te evalueren. KRINO-teamleden Federica Russo en Jean Wagemans, beiden onderzoekers aan de Universiteit van Amsterdam, kijken naar nieuwe manieren om mensen in staat te stellen kritisch te denken. Daarvoor hebben ze een 'kritisch denken'-raamwerk gecreëerd, dat het MMGA-team heeft omgevormd tot 'een praktisch hulpmiddel voor mensen buiten de academische

wereld om misbruik van retorica te herkennen'.

Infocalypse ombuigen

Uiteindelijk zal het *information pollution shield* dat MMGA en het KRINO-team aan het ontwikkelen zijn 'mensen een systematische, filosofische bewaking bieden, die vooral nuttig kan zijn voor hun online nieuwsconsumptie

en oriëntatie bij de verkiezingen, maar eveneens voor alle informatieve aspecten van het moderne leven'. De urgentie van het werken hieraan is dat de verspreiding van desinformatie en fake news de wereld steeds meer verdeelt en elke dag meer impact heeft op de maatschappij, menen beide partijen. Daarom hebben ze besloten tot samenwerking om 'een sterkere en veerkrachtige gemeenschap te helpen vormen en zo de trend naar een infocalypse om te buigen'.

NIEUW FINANCIERINGS- INSTRUMENT NWO VOOR OPEN SCIENCE

De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) heeft het Open Science Fund gelanceerd, een financieringsinstrument dat bedoeld is om open science een impuls te geven. Via het programma kunnen projecten financieel worden ondersteund op het brede terrein van open science, bijvoorbeeld projecten gericht op vernieuwende manieren van (open) publiceren, het delen van FAIR data of software, of projecten die bijdragen aan de cultuurverandering die nodig is. Het Open Science Fund staat open voor onderzoekers uit alle wetenschapsgebieden. In de eerste ronde is 1 miljoen euro beschikbaar voor projecten tot maximaal 50.000 euro. Toekenningen worden verwacht in de zomer van 2021.

DATASTRATEGIE AMSTERDAM: 'VERWIJDER-MIJN-DATA-KNOP'

De gemeente Amsterdam geeft in haar onlangs verschenen nieuwe Datastrategie aan nieuwe, duidelijke richtlijnen te willen voor bedrijven en overheden over het gebruik en opslaan van de data van en over Amsterdammers. Ook wil het stadsbestuur dat er meer open data beschikbaar worden gemaakt.

De gemeente stelt dat analyse van data in positieve zin kan worden ingezet, bijvoorbeeld om informatie te delen over waar het druk is in de stad, maar dat de voordelen niet ten koste mogen gaan van het recht op vrijheid en privacy. In de Datastrategie Am-

sterdam worden daarom voor 2021 en 2022 achttien acties genoemd met betrekking tot het opslaan en gebruik van data over Amsterdammers en over de stad door de gemeente zelf en door bedrijven. Deze acties moeten Amsterdammers meer zeggenschap geven over deze data en ervoor zorgen dat de beschikbare data op een effectieve manier en in het belang van de stad worden ingezet.

Het gaat dan over hoe Amsterdammers digitale gegevens waar geen wettelijke verplichting of noodzaak voor is, met één klik kunnen verwijderen. Bijvoorbeeld met een 'verwijder-mijn-data-knop'. Bovendien wil de gemeente dat bedrijven en organisaties die data verzamelen in de openbare ruimte, bijvoorbeeld via camera's of sensoren, dit gaan melden. Ook wijst ze erop dat sommige personen of groepen ondervertegenwoordigd zijn in de gemeentelijke datasets, wat gevolgen kan hebben voor hoe goed zij door de gemeente worden bediend, omdat hun situatie of behoeftes niet in de besluitvorming worden meegewogen. Een gespecialiseerd team gaat daarom komend jaar op zoek naar dit soort gaten in de data.

De Datastrategie is in te zien op de website van IP: <http://bit.ly/datastrategie-Amsterdam>.